

1925-ná 1997

Rijnstaal Arnhem

J.W. Oonk & CO., handelsvennootschap Rijnstaal (1925); N.V. Rijnstaal v/h J.W. Oonk & Co. (1934); VBF (1969); Hoogovens Buizen (1992).

In 1925 richt J.W. Oonk samen met twee partners een handelsvennootschap in elektrische installatie benodigdheden op. In het Polytechnisch Vademecum van 1937 staat vermeldt dat Rijnstaal zowel schroefbuis als schuifbuis levert voor elektrische installaties. De buizen zijn van rond gezet bandijzer met een lasnaad. De bruin gemoffelde z.g. Unionbuizen, waardoor elektriciteitsdraad kan worden getrokken, kunnen met stalen moffen en lasdozen met elkaar worden verbonden.

De economische crisis van de jaren dertig gaat niet aan Rijnstaal voorbij met als gevolg dat begin 1932 13 werknemers worden ontslagen. Als het bedrijf ook nog een loonsverlaging van 5% wil doorvoeren komt er verzet. Vakbondsleden wenden zich tot hun organisatie om de loonsverlaging tegen te houden. Als J.W. Oonk weigert de bonden te woord te staan besluiten die op een ledenvergadering een aantal eisen te stellen: een loonsverhoging, uitbetalen van de gebruikelijke premie en zes dagen vakantie. Oonk reageert ook nu niet, maar roept de fabriekskern bijeen om mee te delen dat hij de lonen gaat verlagen voor een ieder die meer dan 45 cent per uur verdient. Voor alle anderen gaat de tariefpremie omlaag. De leden van de kern besluiten unaniem af te treden, reden voor Oonk om hen te ontslaan samen met enkele andere actieve vakbondsleden. Het bedrijf reageert niet op het gestelde ultimatum, zodat op 12 oktober een vrijwel algemene staking uitbreekt. Er worden 36 stakers geregistreerd; 20 door de Algemeenen Nederlandsche Metaalbewerdersbond (ANMB), 8 door St. Eloy en eveneens 8 door de Christelijke Metaalbewerdersbond (CMB). Na vier dagen staken worden de eisen van de bonden ten dele ingewilligd. Het bedrijf erkend de vakorganisaties door met ze in gesprek te gaan, de loonsverlaging gaat niet door en er wordt toegezegd in het voorjaar te willen praten over het invoeren van een vakantie. De ontslagen worden maar voor een deel ongedaan gemaakt. Het bedrijf heeft de boeken geopend en aangetoond dat er een slechte werkbezetting is.

In februari 1944 wordt het bedrijf getroffen door een bombardement. De fabriek wordt zwaar getroffen en de gebouwen aan de Nieuwe Kade zelfs met de grond gelijk gemaakt. Desondanks slaagt men erin het bedrijf aan de gang te houden al is dat slechts voor korte duur. Tijdens de Slag om Arnhem wordt voor de tweede maal het bedrijf in puin gelegd, terwijl de bezetter zich al heeft ontfermd over de machines. Bij terugkeer in het bedrijf is er geen hamer of vijl meer te vinden. Er wordt uitgeweken naar een leegstaand fabriekje in Oosterbeek en in februari 1946 kan de eerste naoorlogse partij elektriciteitsbuis worden afgeleverd. Vervolgens wordt gestart met de fabricage van lichtmasten. De steden Nijmegen en Maastricht zijn de eerste die van dit straatmeubilair worden voorzien. In 1949 is de omvang van de productie al drie maal zo hoog als die van voor de oorlog, terwijl het personeel in omvang is gegroeid van 170 naar 250. Medio 1950 wordt een nieuw gebouwde fabriek aan de Westervoortsedijk te Arnhem in gebruik genomen.

Om naadloze buis te kunnen produceren wordt in 1954 een staalgieterij ingericht. In een tweetal elektro-ovens wordt schroot gesmolten. De smelt wordt uitgegoten in staande vormen van ca. 1½ m hoog. De aldus verkregen gietelingen, knuppels genaamd, worden opnieuw verhit tot 800-850^oC. De gloeiende knuppels worden op een rollenbank geplaatst en met behulp van een doorn en het nodige geweld tot een holle buis gemaakt. De buis wordt door een diafragma geperst, die nadat de doorn is verwijderd, een steeds kleinere doorsnee krijgt, maar ook 4aan lengte wint. Als smeermiddel bij dit proces wordt grafiet gebruikt, dat na gebruik wordt gedumpt in de Nieuwe Haven. Later zal daarvoor een kostbare bodemsanering moeten plaatsvinden. Naast naadloze buis wordt gelaste buis gemaakt uit rollen plaatstaal gekocht bij Hoogovens.

Hoogovens IJmuiden heeft sinds 1936 een centrifugaal gieterij waar buizen worden geproduceerd. Midden jaren zestig kampt deze buizenfabriek met een dalende afzet. Er wordt besloten om te moderniseren en het productenpakket uit te breiden met nodulair gietijzeren buizen, buizen met grotere diameter en nieuwe soorten verbindingsstukken. Startproblemen met de nieuwe gietmachines, tezamen met tegenvallende loonkosten, leiden tot grote verliezen. De concurrenten leveren bovendien goedkoper en beter. In 1969 wordt de IJmuidense buizengieterij stilgelegd.

Ondertussen is Hoogovens op het overname pad geraakt. De Nederlandse productie van buizen is in handen van NV Rijnstaal in Arnhem, de NV metalenbuizenfabriek Mij. 'Excelsior' in Oosterhout en de Blericksche Buizenfabriek NV, ieder goed voor een productie van ca. 25.000 ton dunwandige gelaste buizen. Staalwerken 'De Maas' NV te Maastricht maakt uitsluitend dikwandige gelaste buizen. Deze fabrikanten betrekken maar voor een gering deel hun bandstaal van Hoogovens, terwijl de vier bedrijven in assortiment elkaar sterk overlappen wat op de kleine binnenlandse markt de prijzen sterk onder druk houdt. Hoogovens wil graag haar eigen afzet verbeteren en tevens een rationelere afzetmarkt tot stand brengen. In enkele jaren tijd slaagt de staalproducent er in vrijwel alle Nederlandse gelaste buizenmakers in eigendom te verwerven. In 1966 neemt het Rijnstaal over door middel van een aandelenruil en een jaar later worden de aandelen van de Blericksche Buizenfabriek overgenomen. In datzelfde jaar zijn Excelsior en De Maas samengegaan in de NV Verenigde Buizenfabrieken Excelsior-De Maas, die vervolgens in 1968 in handen van Hoogovens komt. In 1969 wordt de de NV Verenigde Buizenfabriek (VBF) opgericht, waarin de vier buizenfabrieken, met gezamenlijk 2000 werknemers, worden ondergebracht. Nog voor de overname door Hoogovens wordt de staalgieterij van Rijnstaal in december 1965 gesloten. Doordat Italië staal voor dumprijzen op de markt brengt kan Rijnstaal de naadloze buis niet meer renderend leveren en dat geeft zoveel verlies dat het bedrijf in ernstige financiële moeilijkheden raakt. Het is de aanleiding om aan Hoogovens te vragen het bedrijf over te nemen.

In 1969 bedraagt de gezamenlijke productie van de vier VBF bedrijven ruim 150.000 ton gelaste buizen. De groep levert stalen buizen voor alle mogelijke toepassingen. Van buizen voor de stalen meubelindustrie tot aan buizen voor de distributie van olie en gas. De aanhoudende verliezen begin jaren tachtig is de aanleiding om de dunwandige buizenproductie te concentreren in Oosterhout en Arnhem. De vestiging in Blerick wordt gesloten. In 1991 boekt de VBF een negatief bedrijfsresultaat van ca. 7½ miljoen gulden op een omzet van 300 miljoen. Opnieuw wordt gereorganiseerd met wederom een verlies aan arbeidsplaatsen.

De in 1924 opgerichte firma Van Leeuwen Buizen te Zwijndrecht start eind jaren vijftig een eigen buizenproductie met bandstaal ingekocht bij Hoogovens. In 1996 wordt deze buizenfabriek overgenomen door Hoogovens. Van Leeuwen concentreert zich verder op de handel van buizen, fittingen en flensen. De buizenfabriek van Van Leeuwen, die jaarlijks 120.000 ton aan buizen produceert, wordt geïntegreerd in de Hoogovens Buizen groep, met een productie van 270.000 ton aan buizen. In de vestiging in Arnhem worden met 150 werknemers precisiebuizen gemaakt (voor stoelen en tafels), in Oosterhout met 340 werknemers gasbuizen en in Maastricht met 75 werknemers vierkante en rechthoekige buisprofielen. In Zwijndrecht werken 95 mensen.

De branche van buizenfabrikanten spreekt consequent over buizen, terwijl de volksmond geneigd is te spreken over pijpen. Het wordt pijp leidt echter tot teveel misverstanden. Dat het gebruik van het woord buis niet alle misverstanden kan oplossen merken ze op een gegeven moment bij Van Leeuwen als een dame het bedrijf belt en vraagt: 'bel ik met Van Buizen de leeuwenfabriek?'

Literatuur: Het Volk (13 en 17-10-1932); *Polytechnisch Vademecum* (1937); Arnhemse Courant (1950); Trouw (29-10-1954 en 30-09-1960); NRC.NL (30-01-1992); J.J. Dankers en J. Verheul, *Hoogovens 1945-1993. Van staalbedrijf tot twee-metalenconcern* (Den Haag 1993) p. 267-269, 416-417; De Volkskrant (01-11-1995); De Stem (18-10-1997); Mededelingen van W. Moerbeek, oud-werknemer Rijnstaal (18-10-2019); Wikipedia: *Unionbuis* (oktober 2019); www.wijkbladpunt.nl (oktober 2019)

Dik Nas, Rotterdam 14 november 2019